

ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ОБ'ЄДНАНЬ ТА МІСЦЕВИХ ГРОМАД: «ПОСЕЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО»

INNOVATIVE FORMS OF DEVELOPMENT OF TERRITORIAL ASSOCIATIONS AND LOCAL COMMUNITIES: "LOCATION OF FUTURE"

У статті зроблено огляд поточного стану реформи місцевого самоврядування в Україні, а саме процес об'єднання територіальних громад. Визначено основні напрями та перспективні вектори регіонального розвитку. Розглянуто можливі моделі інвестиційної підтримки та інноваційного супроводу реформи місцевого самоврядування, а також нові форми соціально-економічного розвитку новостворених адміністративно-територіальних одиниць.

Ключові слова: реформа місцевого самоврядування, інноваційний розвиток регіонів, стале зростання, громади майбутнього.

В статье сделан обзор текущего состояния реформы местного самоуправления в Украине, а именно процесс объединения территориальных общин. Определены основные направления и перспективные векторы регионального развития. Рассмотрены возможные модели инвестиционной поддержки и инновационного сопровожде-

ния реформы местного самоуправления, а также новые формы социально-экономического развития реорганизованных административно-территориальных единиц.

Ключевые слова: реформа местного самоуправления, инновационное развитие регионов, устойчивое развитие, громады будущего.

The article provides an overview of the current state of the reform of local self-government in Ukraine, namely the process of unification of territorial communities. The main directions and perspective vectors of regional development are determined. The possible models of investment support and innovation support of local government reform, as well as new forms of socio-economic development of reorganized administrative-territorial units are considered.

Key words: local government reform, regional innovation development, sustainable development, communities of the future.

УДК 352.07:33.012.35

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5240-2019-11-27>

Павлюк В.В.

к. наук з держ. упр., доцент,
доцент кафедри менеджменту
Національний університет державної
фіскальної служби України

Постановка проблеми. За даними Уряду, економіка України у 2018 році у порівнянні з 2017 роком зросла на 3,3%, що відповідає прогнозним параметрам і загальним орієнтирам розвитку України. Як свідчать дані Державної служби статистики України, номінальний ВВП становив 3,5 трлн грн, а у перерахунку на душу населення – 84 190 грн. З огляду на динаміку змін ВВП можна зазначити, що економіка України зростає понад 12 кварталів поспіль. Так, зростання реального ВВП у четвертому кварталі 2018 року становило 3,5% у порівнянні з останнім кварталом 2017 року [1].

За даними Міністерства економічного розвитку та торгівлі України, економічне зростання у 2018 році підтримувалося внутрішнім попитом – інвестиційним та споживчим на фоні щодо сприятливої зовнішньої кон'юнктури [2]. А вже за даними Національного банку України, у 2018 році зростання ВВП підтримувалося сільським господарством та секторами, орієнтованими на внутрішній попит. Основне зростання продемонстрували галузі, що розташовані в сільській місцевості або розташовані навколо великих та середніх міст різних регіонів України. Тому, стратегічно важливим стає сталий розвиток регіонів, що ґрунтується на інноваційних засадах, ефективному місцевому самоврядуванні та продовженні процесів об'єднання та співпраці територіальних громад і реалізації громадських ініціатив.

В Україні вже напрацьовано достатньо потужний досвід укрупнення адміністративно-територіальних одиниць, що дозволило акумулювати місцеві бюджети та розпочати дієві інфраструктурні зрушення. Сучасні практики свідчать про реальні досягнення в об'єднаних територіальних громадах, починаючи з потужного використання спільної інфраструктури (Центри надання адміністративних послуг, школи, лікарні, промислові та сільськогосподарські підприємства, транспортна інфраструктура та так далі) і завершуючи модернізацією мереж водопостачання та водовідведення, реалізацією проектів щодо енергоощадження та створення нових малих підприємств, фермерських господарств, що застосовують сучасні технології та диверсифікують економіку регіону.

Зараз настає другий етап, коли в регіони «має прийти» інновація через технології та, насамперед, через нові організаційні форми спільного проживання громадян на певній території. Децентралізація в забезпеченні розвитку регіонів відкриває нові можливості та отримує «бюджетний потенціал» нового рівня. Місцеве самоврядування безпосередньо наближене до проблем конкретної місцевості та населення (громади), що на ній мешкає. Європейська практика переконує в тому, що такі умови для економічного розвитку може створити саме децентралізована модель держави, розвиток місцевого самоврядування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналізуючи процеси децентралізації влади в Україні доцільно звернутися до досвіду інших країн. Є сенс дослідити, як децентралізація проводилася в інших країнах, яким був шлях та терміни її впровадження. Зокрема, Швеція витратила на це 20 років, а Польща, досвід якої нам більш близький, – 12 років.

Одним з найцікавіших, на наш погляд, є дослідження Кеннет Дейві «Децентралізація в країнах ЦСЄ: перешкоди та можливості» [3], у якому аналізується досвід Болгарії, Польщі, Угорщини, Словаччина та Чехії. Децентралізація – це тривалий та складний процес. Тому впроваджуючи реформу в Україні, ми повинні розуміти, що навіть тоді, коли ухвалений комплексний пакет реформ, як в Угорщині у 1990-1991 роках, можуть виникнути оперативні проблеми, які не піддаються вирішенню. Зміна Уряду може зупинити процес, як у Польщі в 1993 році або перемістити його в помилковий напрям, як у Словаччині наступного року. Польський досвід також демонструє, що якщо реформатори мають чітку програму і стійку рішучість, можливість рухатися вперед відбувається рано чи пізно. В дослідженні узагальнюються питання щодо ключових компонентів програми децентралізації, труднощів пов'язаних з кожним цих компонентів. А також опрацьовуються основні джерела опору реформам та чинники, які створюють сприятливі можливості для децентралізації.

Дослідження автора даної статті стосується розвитку громад у сільській місцевості, тому для нього представляють інтерес пропозиції щодо інвестиційного розвитку в будівництві промислових і цивільних об'єктів в сільській місцевості України з урахуванням досвіду розвитку сільської місцевості в інших країнах.

Автори дослідження «Розвиток інвестицій будівництва в сільській місцевості», І. Ажаман та Н. Петрищенко [4] стверджують, що під час інвестування в розвиток сільської забудови слід дотримуватися таких принципів: вільний вибір інвестором напрямів і обсягів інвестицій; добровільні інвестиції; цілеспрямованість інвестицій; прозорість процесу використання інвестицій під час реалізації будівельних проєктів; інформаційна цінність; незалежність і відповідальність. З огляду на основні напрями розвитку соціальної сфери села, які визначаються державою, і поточний стан інвестицій в цивільне будівництво в сільській місцевості, слід підвищити права та обов'язки місцевих органів влади та самоврядування.

Дослідження Жана-Поля Фаге «Децентралізація та управління» [5] розглядає вплив децентралізації на управління, зокрема,

як вона може посилити політичну конкуренцію, підвищити підзвітність суспільства, зменшити політичну нестабільність і накласти сумісні зі стимулами обмеження на державну владу, але також поставити під загрозу фінансову стійкість. Нам близькі подібні побоювання, оскільки в Україні також внаслідок децентралізації, частина громад може опинитися в скрутному становищі, натомість частина отримає переваги від децентралізації. Ситуація на місцевому рівні може прийняти таку форму: бідні громади змушені економити ресурси, зменшувати соціальну інфраструктуру та якість надання послуг, та поклатися на державну підтримку. Швидке збільшення кількості ОТГ в Україні без пропорційного збільшення обсягу субвенції на розвиток інфраструктури може знизити мотивацію громад до об'єднання та їхні можливості щодо соціально-економічного розвитку.

У нинішніх умовах на перший план повинні виходити питання економічної солідарності, яка являє собою набір теорій і практик, які породжують етичні економічні відносини та нові можливості для розвитку демократичної громади, яка трансформується. В дослідженні «Економіка солідарності та розвиток громад: нові випадки в трьох містах Массачусетсу» [6], обговорюються можливості та проблеми для проєктів «економіки солідарності» за погодженням різних цінностей і політики, проблеми доступу до стартового капіталу і фінансуванню будівництва. Автори пропонують траєкторії «розширення», де місцеві та регіональні зусилля можуть бути частиною стратегії глибших політико-економічних перетворень. Зазначені ідеї продовжуються в дослідженні Ісидор Валліманн [7]. Дослідниця розглядає, як місцеве населення може досягти певних цілей та задовольнити певні потреби, використовуючи методи, характерні для «економіки солідарності», і, у такий спосіб створити власний соціальний та економічний простір. Передбачається, що в цьому самоврядному просторі може бути прокладений шлях для необхідного переходу до місцевої, соціальної та екологічної стійкості, що є співзвучним з проєктом «громад майбутнього». І підводить нас також до виявлення потреби у децентралізованому, раціональному управлінні природними ресурсами.

Практика подібного підходу описується в дослідженнях [8-10] та призводить нас до розуміння необхідності узгодження соціальних та екологічних цілей.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Процес створення об'єднаних громад та співпраця між ними

в Україні є незворотними. Тому, з урахуванням передового досвіду інших країн, перед нами постає питання реального забезпечення сталого розвитку, коли регіони зростають не лише економічно, а й соціально, зберігаючи та оновлюючи за такої умови навколишнє середовище.

Сьогодні вдала реалізація реформи місцевого самоврядування забезпечується на жаль не науковою спільнотою та фундаментальною наукою, а ґрунтується на засадах громадських ініціатив, долучення до державного управління технократів та представників топменеджменту з бізнесу, які орієнтовані на процеси, системний підхід і не долучені до корупційних складників функціонування держави. Отже, для науки залишається широке коло діяльності щодо пошуку підходів до розв'язання проблемних організаційних питань у створенні та діяльності об'єднаних територіальних громад, розробці моделей інноваційного розвитку регіонів на всіх рівнях, від первинного до найвищого, а також пошуку форм і інструментів оптимізації процесів ефективного самоврядування.

Метою статті є розгляд та висвітлення вдалих практик місцевого врядування на прикладі створення і перших років функціонування об'єднаних територіальних громад в Україні, а також пошук оптимальних моделей регіонального розвитку і дієвих форм сталого зростання територій.

Виклад основного матеріалу. В Україні, станом на 10 травня 2019 року, вже створено майже 900 об'єднаних територіальних громад (далі – ОТГ). З них в 66 територіальних громадах відбудуться перші місцеві вибори 30 червня, ще 25 очікують на рішення ЦВК – дані Моніторингу процесу децентралізації та реформування місцевого самоврядування. Процес об'єднання громад рухається. Вже 33 міста обласного значення приєднують до себе громади. П'ятірка регіонів-лідерів у реалізації завдань децентралізації залишається незмінною. Житомирська, Чернігівська, Запорізька, Дніпропетровська, Хмельницька області продовжують очолювати рейтинг областей щодо формування спроможних громад [11].

Історії про те, як децентралізація впливає на життя громад, вже зафіксовані в «Книзі успіхів» [12], що демонструє здобутки трансформованих адміністративно-територіальних одиниць шляхом збільшення фінансування та нових форм функціонування. Органи місцевого самоврядування успішно використовують нові можливості для розвитку громад і впроваджують новачки, спрямовані на підвищення якості життя громадян. По-перше, громади самостійно, без вказівок «зверху» вирішують,

які проблеми слід розв'язати першочергово. По-друге, вони не просто витрачають кошти на сьогоденні потреби, а інвестують їх у своє майбутнє. Саме такий підхід дозволить громадам надалі бути спроможними забезпечувати належну якість послуг для жителів у всіх сферах, розбудовувати місцеву економіку, створювати сучасне, дійсно сприятливе для життя середовище.

Звернення автора статті до Київської Обласної Державної Адміністрації дозволило отримати комплексну інформацію щодо процесів трансформацій системи місцевого самоврядування і відібрати показові приклади об'єднання громад та їх здобутків, що вдалося отримати за останні декілька років. Отже, упродовж 2015-2018 років відповідно до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» в області утворено 16 об'єднаних територіальних громад, у тому числі шляхом приєднання до міста обласного значення у 2018 році в Київській області утворено 3 об'єднані територіальні громади, 23 грудня 2018 року відбулися перші місцеві вибори в 4 ОТГ.

Частка населення ОТГ до загальної чисельності населення області – 13,83%. Частка площі ОТГ до загальної площі області – 14,10%. Кількість районів, де створено ОТГ – 9. Кількість районів, де не створено ОТГ – 16.

Станом на 01 січня 2019 року в Київській області повноцінно функціонують 16 ОТГ, які користуються перевагами переходу на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом України. Середній показник темпів зростання надходжень податків і зборів до загального фонду місцевих бюджетів (у порівнянні з 2017 роком) – 129,6%. У загальному рейтингу областей України щодо формування ОТГ Київська область на 22 місці.

Поруч зі здобутками, у процесі дослідження, визначено ключові перешкоди впровадження реформи:

- потребує значного покращення співпраця та взаєморозуміння з керівництвом Київської ОДА та Київської облради щодо процесу створення спроможних об'єднаних територіальних громад у Київській області;
- значний вплив політичних центрів різного рівня;
- опір з боку окремих районних рад та РДА, сільських голів та депутатів;
- залежність сільських голів від місцевих «латифундистів».

Нині можна побачити результати роботи в секторальній децентралізації, як змінюються сервіси, як збільшуються повноваження об'єднаних територіальних громад, як місцеве

самоврядування приходить до середньострокового планування. Тобто можна констатувати, що змінюється сама система менеджменту на місцях. Проте залишаються не врегульованими питання розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади загалом, функцій та повноважень між місцевими радами ОТГ та районними державними адміністраціями й районними радами. В новоутворених ОТГ бракує кваліфікованих робочих кадрів, спостерігається недостатня готовність службовців місцевого самоврядування для виконання нових функцій.

Майже вся мапа України охоплена трендом укрупнення громад і децентралізацією влади як загальнодержавним вектором розвитку країни та регіонів. Основні ознаки цього процесу – збільшення місцевих бюджетів, прискорення прийняття рішень щодо усунення нагальних проблем, пріоритети в напрямі енергоощадження, оновлення матеріальної бази, розвитку інфраструктури територіальних громад.

Виникає питання – що далі? Відповідь на яке – наступний етап реформи та формування сталих традицій. Суспільство загалом та, особливо, його активна частина дуже швидко розуміє, що в регіонах з'являються перспективи розвитку економіки, соціальної сфери та похідних від цього процесів. Фінансовий ресурс, що з'являється на місцях потребує оптимального, тобто раціонального та ефективного використання.

Моделі регіонального розвитку на основі цього підходу використовують параметри природно-територіального та господарського розвитку регіонів.

Інноваційно-інвестиційні моделі головним джерелом довготривалого економічного зростання визначають наукові здобутки та їх технологічне застосування. Впровадження інновацій підвищує конкурентоспроможність економіки регіону, гарантує їй економічну безпеку. Інвестиційна привабливість регіону визначається рівнем науково-технічного потенціалу і впровадженням науково-дослідних розробок.

Організація кластерної моделі регіонального розвитку відбувається на основі кластерів, які є специфічними об'єднаннями некорпоративного типу, розташованими в безпосередній близькості від кінцевих виробників, постачальників (ресурсів, сировини, напівфабрикатів, комплектуючих та послуг), дослідних лабораторій, навчальних та інших установ у певній галузі економіки (або суміжних галузях), діяльність яких може та має надати нові можливості для розвитку просторових економік регіонів на основі прин-

ципів та завдань їх створення. Такі моделі передбачають технологічне об'єднання самодостатніх кооперованих підприємницьких структур, сформованих на основі поділу праці та спеціалізації, у територіальні виробничі системи для організації виробництва певних видів кінцевої продукції, надання послуг чи виконання робіт у межах певних територій [12].

Для розв'язання завдань соціально-економічного розвитку окремих територій, усунення розбіжностей у фактичному розвитку регіонів, покращення фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування необхідно:

- стимулювати збільшення власної дохідної бази місцевих бюджетів, розробити прозорий механізм, який буде забезпечувати компенсацію втрат власних доходів місцевих бюджетів на фінансування делегованих повноважень;
- збільшити частку цільового фінансування;
- створити об'єктивний механізм встановлення обсягів субвенцій місцевим бюджетам із державного бюджету;
- здійснювати надання інвестиційних субвенцій через конкурсний відбір проектів;
- запровадити у вітчизняну практику такий фінансовий інструмент стимулювання, як угоди регіонального розвитку [13].

Тому водночас в регіонах з'являються капітал, технології та нові (інноваційні) форми функціонування громад. Проект, що пропонується в рамках дослідження відповідає всім цим ознакам.

Проект «Громади майбутнього», до якого долучений автор статті, спрямований на реалізацію людських потреб у створенні та облаштуванні власного життєвого простору та самореалізації.

Мета проекту – реалізація моделі колективної самоорганізації населення, формування спільноти людей з активною громадянською позицією шляхом спільної побудови житла власними силами в межах соціального поселення.

Суб'єкти проекту (учасники) – малозабезпечені сім'ї, молоді подружжя, жителі гуртожитків, орендарі житла, внутрішньо переміщені особи, сім'ї воїнів, ветеранів та учасників військових дій, безквартирні сім'ї (таких сімей в Україні понад 5 млн); громадська ініціатива «Громади майбутнього» за підтримки промислових, будівельних, науково-виробничих, ветеранських, волонтерських, громадських та міжнародних організацій.

Ідея (модель) проекту – спільна побудова в сільській місцевості (поряд з населеними пунктами) власного житла разом з промислово-виробничим комплексом аграрного спрямування з використанням інноваційної, мало

коштовної, енергоощадної будівельної технології, з подальшим впровадженням автономної системи управління процесами життєзабезпечення поселення.

Ексклюзивність проекту – відбір учасників із попереднім виробничим навчанням, онлайн-управління та контроль процесів будівництва із соціально-психологічним супроводом комунікацій, взаємостосунків суб'єктів з метою побудови гармонізованої спільноти близьких за духом та світоглядом людей (за концепцією Patchwork).

Завдання проекту – впровадження сучасної моделі побудови життєвого простору відповідальними власниками, нових екологічних і технологічних стандартів життя в межах концепції «Розумного зростання» (Smart growth).

Земельна ділянка під реалізацію ініціативи розташована на околиці с. Городище Глибоцької сільради Бориспільського р-ну Київської обл., має статус приватної власності та цільове призначення під забудову. На території сусіднього селища Глибоке що поєднанні з селищем Городище одною селищною радою присутні об'єкти соціальної сфери.

Техніко-економічні показники проекту.

- 1) загальна площа під забудову: 9 га;
- 2) територія під житлову та адміністративну зони та побутові потреби населення: 4,5 га;
- 3) територія під промислову зону: 4,4 га;
- 4) загальна кількість житлових будинків: 101 шт.

Промислова зона:

- 1) загальна робоча площа теплиць: 3 450 м²;
- 2) загальна площа складських приміщень: 11 500 м².

Житлова, адміністративна та побутова зона:

- 1) загальна кількість житлових будинків: 101 шт.;
- 2) загальна кількість житлової площі – 6 495,75 м²;
- 3) загальна кількість паркомісць для легкого транспорту на території житлової зони: 90 місць;
- 4) загальна кількість адміністративних приміщень: 3 600 м² включають дошкільний заклад, центр первинної медичної допомоги, аптечний пункт, супермаркет, центр культурного розвитку, офісні приміщення, сервіс, охорона.

Матеріали, з яких будуть побудовані зовнішні стіни та дахи будинків та споруд, виготовлені з екологічно чистих матеріалів, які в усьому світі застосовуються для зберігання харчових продуктів з температурним режимом –60 °С +100 °С та мають санітарний допуск, включно до прямого контакту зі слизовою оболонкою людини. Зазначене вище вказує на екологічність та виняткову безпечність цих матеріалів для здоров'я людини.

Планується дві системи водопроводу: водопостачання питної якості, та пожежно-технічне (поливне) водопостачання. Каналізація роздільна – для «чорних» та «сірих» стоків. Крім того, передбачається система збору та доочистки дощових стоків для потреб санітарного водопостачання. Тип очищення та знезараження стоків – локальні блокові очисні системи повної біологічного очищення.

Кожен зі складників запропонованої громади сучасності ґрунтується на використанні сучасних технологій та уявляє собою інноваційну модель комфортного співіснування людей з максимальною незалежністю від зовнішніх впливів і мінімізацією вартості проживання в громаді. Водночас кожна людина має рівні можливості як участі в громадській діяльності такої комунікації з зовнішнім середовищем.

Крім того, прецедент створення запропонованої моделі громади дає імпульс розвитку селищної інфраструктури, збільшує чисельність вже наявної територіальної громади, що, зі свого боку, активізує діяльність ЦНАПів, створює підґрунтя для активізації підприємництва (збільшується кількість ФОПів та ТОВ), привертає увагу банківського сектору та дає змогу долучити в проект нові джерела фінансування.

Для можливості реалізації подібного проекту держава повинна зіграти ключову роль в підтримці створення місцевого потенціалу та подолання розриву в знаннях між виробниками інновацій та сільськими громадами користувачів, щоб полегшити місцеве освоєння зовнішніх технологічних рішень. Важливість державної координації та активного втручання в значну перетворюючу діяльність з технологічних змін підтверджується, наприклад, спільним підходом Китаю до успішної модернізації економічної структури його сільських провінцій, в результаті якого 800 мільйонів осіб були вирвані з бідності менш ніж за 40 років [15].

У зв'язку з розвитком інновацій, більш ніж будь-коли раніше, успішна трансформація сільських районів вимагає використання інноваційних рішень, спрямованих на розширення виробничої бази сільського господарства, від традиційних видів діяльності до більш продуктивних секторів, які дозволяють членам сільських громад підвищити рівень життя. В цьому проекті ми виходимо за рамки акценту на інновації як на одному з ключових чинників, що сприяють зростанню продуктивності, щоб розглянути питання про те, як інновації можуть відігравати важливу роль у вирішенні глобальних і соціальних проблем.

Впровадження проекту може бути досягнуто з допомогою процесу, який містить нові

інклюзивні підходи до інновацій, які дають більше можливостей членам громади брати активну участь у формуванні розв'язання проблем, з якими вони стикаються. Визнання того, що інновації – це не тільки високотехнологічні продукти та межі знань, є важливою основою для зміщення акценту на створення інноваційного потенціалу та стимулювання місцевих інновацій для розв'язання проблем, які характерні для місцевого контексту.

Сьогодні у світі зростає визнання необхідності стимулювання інновацій, орієнтованих на соціальну вигоду, сталий розвиток і суспільне благо.

Висновки. Отже, використаний в дослідженні підхід «від простого до складного» дозволив відстежити основні переваги реформи місцевого самоврядування на засадах укрупнення територіальних громад та інноваційних ініціатив мешканців та активних громадян ззовні.

Приклади з різних рівнів регіональної ієрархії (за місцем і статусом в системі адміністративно-територіального устрою України), від села до маленького міста районного значення, свідчать про наявність значного потенціалу в розвитку Київської області.

Запропонована модель громади майбутнього вміщує в собі похідні форми організації громад. Коли вже на основі наявних ОТГ з'являються нові типи соціального поселення разом з промислово-виробничим комплексом, що використовує інноваційні технології та оптимізує життєдіяльність спільноти.

Представлені нами практики та приклади реалізації успішних програм і проектів дозволяють стверджувати, наведений підхід до побудови громад нового типу можна екстраполювати на Київську область загалом та поширювати всією Україною.

Така модель призводить до фінансової незалежності більшості новостворених громад, підвищення ефективності місцевого самоврядування у поєднанні з соціально орієнтованою діяльністю підприємництва та державного управління, а також супроводжується екологічною відповідальністю агентів змін.

Це призведе до економічного зростання регіонів, покращення рівня та якості життя людей, гармонізації їхніх стосунків. Уважно переглядаючи запропоновану модель, можна сміливо стверджувати, що вона є дієвим інструментом реалізації всіх 17 цілей сталого розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Економіка України в 2018 році зросла на 3,3%. *Держстат*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/>

ekonomika-ukrayini-v-2018-roci-zroslo-na-33-derzhstat (дата звернення: 02.04.2019).

2. Звіт про діяльність Міністерства економічного розвитку і торгівлі України за 2018 рік. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=ddd408-886f-4973-a944-b5e91386bb30> (дата звернення: 20.01.2019).

3. Davey K. Decentralization and Public Administration Reforms in Central and East European. URL: <http://www1.worldbank.org/publicsector/civilservice/june2004seminar/chapter1.pdf> (дата звернення: 10.05.2019).

4. Azhaman I., Petryshchenko N. Development of construction investment the rural area. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2019. Vol. 5. № 2. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/index.php/issue/index>

5. Faguet Jean-Paul. Decentralization and Governance. *World Development*. 2014. Vol. 53. P. 2–13. URL: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2013.01.002>.

6. Loh P., Shear B. Solidarity economy and community development : emerging cases in three Massachusetts cities. *Community Development*. 2015. Vol. 46:3. P. 244–260. DOI: 10.1080/15575330.2015.1021362.

7. Wallimann I. Social and solidarity economy for sustainable development: its premises – and the Social Economy Basel example of practice. *International Review of Sociology*. 2014. Vol. 24:1, P. 48–58. DOI: 10.1080/03906701.2014.894345.

8. Nagothu Udaya Sekhar Decentralized Natural Resource Management: From State to Co-management in India. *Journal of Environmental Planning and Management*. 2000. Vol. 43:1. P. 123–138. DOI: 10.1080/09640560010793.

9. Stephen R. Kellert, Jai N. Mehta, Syma A. Ebbin, Laly L. Lichtenfeld Community Natural Resource Management: Promise, Rhetoric, and Reality. *Society & Natural Resources*. 2000. Vol. 13:8. P. 705–715. DOI: 10.1080/089419200750035575.

10. Вагонова О.Г., Прокопенко В.І., Яремчук І.О. Обґрунтування ефективності підприємницьких проектів використання природних ресурсів територіальної громади. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. Вип. 9/2019. С. 82–88.

11. Майже 900 ОТГ вже створено в Україні, – оновлені дані Моніторингу децентралізації. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/11011> (дата звернення: 29.05.2019).

12. КНИГА УСПІХІВ. Короткі історії про те, як децентралізація впливає на життя громад. 2019. м. Київ. URL: <http://auc.org.ua/sites/default/files/library/knygauspiv7.pdf> дата звернення: 29.05.2019).

13. Томарева-Патлахова В.В. Моделі регіонального розвитку в контексті економічних реформ. *Держава та регіони*. 2013. №1. С. 76–80.

14. Кужелєв М.О., Нечипоренко А.В. Фінансові інструменти стимулювання регіонального розвитку : практика використання в Україні : монографія. Київ : «Центр учбової літератури», 2019. 224 с.

15. Baark E. The Chinese State and Its Role in Shaping China's Innovation System. *The Asian Developmental State*, edited by Y.W. Chu. New York : Palgrave Macmillan, 2016. P. 217–236.